

ТИПІФІКАЦІЯ ВИДІВ РОДИН *CUPRESSACEAE* BARTL. ТА *PINACEAE* LINDL., ОПИСАНИХ З ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

ШЕВЕРА М.В., ФЕДОРОНЧУК М.М.

Інститут ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України,
вул. Терещенківська, 2, МСП-1, Київ, 01001
ел. пошта: shevera@mail.ru, syst@botany.kiev.ua

В статті наведено результати типіфікації видів родин *Cupressaceae* Bartl. (3) та *Pinaceae* Lindl. (6), описаних з території України. Для кожного з них зазначено базіонім, основна синоніміка, дані протологу, категорію типу, прізвище дослідника/дослідників, що виділили його, оригінальний текст гербарної етикетки, місце зберігання типу, критичні нотатки.

Ключові слова: таксономія, тип виду, базионім, голотип, ізотип, лектотип, синтип, неотип, *Cupressaceae*, *Pinaceae*, Україна

Наводяться результати типіфікації видів родин *Cupressaceae* Bartl. та *Pinaceae* Lindl., що продовжує серію публікацій в Українському ботанічному журналі з вибору типів видів судинних рослин, описаних з території України. За майже двісті років дослідження названих родин ботаніками (Ф.М. Біберштейн, П.С. Палас, Х.Х. Стевен, В.І. Липський, В.М. Сукачов, Є.М. Кондратюк) було описано ряд таксонів у ранзі виду або різновидності, деякі з яких зараз розглядаються як синоніми.

Для кожного з них вказуються базіонім, основна синоніміка, дані протологу, категорія типу, прізвище дослідника/дослідників, що виділив/виділили його, оригінальний текст гербарної етикетки, місце зберігання типу, в разі потреби – критичні нотатки.

CUPRESSACEAE BARTL.

1. *Juniperus excelsa* M. Bieb. 1800, Besch. Länd. Terek Kasp.: 204; id, 1808, Fl. Taur.-Cauc. 2: 425; Ком. 1934, Фл. СССР, 1: 185; Mosyakin, Fedoronchuk, 1999, Vasc. Pl. Ukr.: 9; Кондр. 1960, Дикорост. хв. Укр.: 111, pro syn. *Sabinus excelsa* (M. Bieb.) Kondr.; Е. Бобр. 1974, Фл. европ. ч. СССР, 1: 115.

За протологом: „in Tauria meridionali et Caucaso calidiore”.

? **Ізолектотип:** „Taur[ia]...”. (*LE*, s. n.) [M. Shevera, M. Fedoronchuk, hoc loco; N. Tzvelev, in herb, 1966, pro „? isotypus”].

Примітка. Вперше вид описаний Ф.К. Біберштейном у 1800 р. (Besch. Länd. Terek Kasp.: 204) із Передкавказзя та повторно ним же – у 1808 р. (Fl. Taur.-Cauc. 2: 425). В.Л. Комаров та інші автори помилково подавали рік першоопису виду 1808 р.

У Гербарії Ботанічного інституту ім. В.Л. Комарова РАН (*LE*) автентичні збори з Передкавказзя відсутні, тут зберігається лише зразок, зібраний з Криму, що має наступні дві етикетки: чистову: „Herb. Ledebour. *Juniperus excelsa*. Taur. Mis. Schore. d. 16.” та чорнову, що дублює першу, а також notae criticae: „*Juniperus*

excelsa M.B. ? Isotypus, XI. 1966. Teste N. Tzvelev”. Окрім того, на полях гербарної етикетки пізніше зазначено: „Остался вероятно изотип. Тип отправлен в Копенгаген. 11.VI. 1986. Н. Цвелев”.

2. *Juniperus marschalliana* Steven, 1857, Verzeichn.: 397; Е. Бобр. 1974, Фл. европ. ч. СССР, 1: 114, pro syn. *J. oxycedrus* L.; Mosyakin, Fedoronchuk, 1999, Vasc. Pl. Ukr.: 9, pro syn. *J. oxycedrus* L.

За протологом: „In Tauria meridionali frequens, montes altiores haud adscendit”.

Синтипи (2): „Sudak, Tauria meridionalis, Steven” (*H*, № 1504179, 1504180).

Примітка. У Гербарії Хельсінського університету (*H*) зберігаються два синтипи, лектотип не виділений. Автентичний матеріал в Гербарії *LE* відсутній.

3. *Juniperus taurica* (Pall.) Lypsky, 1912, в Кноринг, Минквиц, Растит. Аулия-Атинского у.: 185, sine auct. comb.; Кондр. 1960, Дикорост. хв. Укр.: 100, pro syn. *Sabina excelsa* M. Bieb. – *J. sabina* var. *taurica* Pall. 1788, Fl. Ross. 2: 15.

За протологом: „In Chersoneso Tauria ...”.

Лектотип: „Herbarium et manur Pallasii. *Juniperus sabina* mihi ... ex Taur[ia]” (*LE*, s. n.) [K. Christensen, 1997, in Strid & Tan, Fl. Hellenica 1: 14; K. Christensen, in herb, 1987].

Примітка. У Гербарії *LE* зберігаються автентичні зразки виду, при яких є чотири критичні нотатки („Notae criticae”): перша, написана М.М. Цвельовим: „*Juniperus sabina* b. *taurica* Pall. = *J. excelsa* Bieb. Typus!”, інші – К. Хрістенсеном, причому на одній з них зазначено: „*Juniperus excelsa* Bieb. K.I. Christensen 1987 for „Flora Hellenica”, на другій: „Type of *Juniperus sabina* var. *taurica* Pallas, Flora Ross. 2: 15 (1788) and *J. excelsa* Bieb., Besch. Länd. Terek. Kur. Kasp. Meeres: 204 (1800). Rev. K.I. Christensen 1987 for „Flora Hellenica” і на третій: „This specimen was designed as lectotype of *Juniperus excelsa* Tabl. Prov. Mer Casp.: 2004 (1798) = *J. sabina* L. var. *taurica* Pallas, Fl. Ross. 1, 2: 15 (1788) by K.I. Christensen in Strid & Tan, Fl. Hellenica 1: 14. 1997. However, another lectotype: [S. Ukraine, the Crimea]. In Chersoneso taurica, s. a.,

Hablizl s. n. (*LE*) was designed by Imkhanskaya in Bot. Žurn. 75: 404. 1990. K.I. Christensen 2002”.

PINACEAE LINDL.

1. *Pinus cretacea* Kalen. 1849, Bull. Soc. Nat. Moscou, **22**, 1: 295, 301, nom. subnud. in textu; E. Бобр. 1974, Фл. европ. ч. СССР, 1: 111, pro syn. *P. sylvestris* L. var. *cretacea* (Kalen.) Kom.; Mosyakin, Fedoronchuk, 1999, Vasc. Pl. Ukr.: 12, pro syn. *P. sylvestris* L. var. *cretacea* Kalen. ex Kom.

За протологом: „Le village de Becarucovka (district de Korocza Gouv. de Kursk) ... On pourroit les consideres comme des *Pinus sylvestris cretaceae* m.”.

Неотип та ізонеотипи (2): „*P. cretacea* Kalen. Белгородская обл., Щербининский р-н, с. М.-Михайловка, Бекарюковский меловой бор. 29.V. 1965, С. Смолко” (*KW* – neotypus № 093585; isoneotypi – № 093586, 093587) [M. Shevera, M. Fedoronchuk, hoc. loco; L. Orlova et M. Shevera, 5. XII. 2008, in herb.].

Примітка. Вид описаний з території сучасної Російської Федерації, що межує з Україною. В Гербаріях *LE* (Орлова, 2001) та Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України (*KW*) автентичні зразки виду відсутні. За неотип та ізонеотипи обрано зразки із *locus classicus* виду, що зберігаються в гербарії *KW*.

2. *Pinus fominii* Kondr. 1950, Ботан. журн. АН УРСР, **7**, 1: 53, рис. 1, *a, б, з, e, з*; Барбарич, 1965, Визн. росл. Укр., вид., 2: 40, pro syn. *P. sylvestris* L.; E. Бобр. 1974, Фл. европ. ч. СССР, 1: 110, pro syn. *P. sosnowskyi* Nakai; Mosyakin, Fedoronchuk, 1999, Vasc. Pl. Ukr.: 11, pro syn. *P. sylvestris* L.

За протологом: „Typus speciei: RSS Ucr., distr. Zhytomirensis, prope opp. Gorodnitsa, in graniticis ad fl. Slucz, 14.X. 1947. Legit E. Kondratjuk, in Herbario Instituti Botanicae Ac. Sci. RSS Ucr. conservatur”.

Голотип: „Житомирская обл., г. Городница, пр. б. р. Случь, на выходах гранита, 14.VIII.1947. Евг. Кондратюк” (*KW*, № 033297); автентичні зразки: №№ 033298, 093588.

Примітка. У протолозі та на етикетці типового зразка, на якій рукою Є.М. Кондратюка написано „Typus speciei”, не співпадають дати (місяць) збору рослини. Ймовірно, що при публікації статті допущена помилка (замість „VIII” вказано „X”). Цитований нами голотип Л. Орлова (5.XII. 2008) прийняла за лектотип, про що свідчить її критична нотатка: „Lectotypus *Pinus fominii* Kondr. 1960, Дикорост. хв. Укр.: 81, L. Orlova, 5.XII. 2008”, на підставі того, що не співпадають дати збору гербарного зразка з протологом; при цьому вона посилається на іншу працю автора виду, опубліковану пізніше (1960). У Гербарії *KW* крім голотипу зберігаються ще два автентичні зразки: 1) „Житомирська область, м. Городница, лівий берег р. Случь, на виходах граніту. 14.8. 1947, Є. Кондратюк, № 033298”; 2) „Житомирська обл., м. Городница, півн.-зах. 2 км., на відслоненнях граніту (одинокі). 15.VIII. 1947. Є. Кондратюк”, з приміткою

Л. Орлової „Syntypus” (4.XII. 2008).

3. *Pinus pallasiana* D. Don, 1824, in Lambert, Descr. Gen. Pinus, 2: 1, tab. 1; Ком. 1934, Фл. СССР, 1: 166, cum auct. Lamb. 1828; id. 1828, in Lambert, Descr. Gen. Pinus, ed. 2, 2: 11, tab. 5; E. Бобр. 1974, Фл. европ. ч. СССР, 1: 111, cum auct. D. Don, 1828, in Lambert, Descr. Gen. Pinus, 2: 2: 11, tab. 5; Mosyakin, Fedoronchuk, 1999, Vasc. Pl. Ukr.: 12; Орлова, Бялт, 2002, Новости сист. высш. раст. 40: 276. – *P. laricio* M. Bieb. (non Poir.) var. *pallasiana* (D. Don) Antoine, 1840, Conif.: 6, sine auct. comb. – *P. nigra* J.F. Arnold subsp. *pallasiana* (D. Don) Holmboë, 1914, Berg. Mus. Skr., ser. 2, 1(2): 29.

За протологом: „in Tauria Chersonensi regionibus occidentalibus jugi montium excelsiorum ad maris Nigri littora usque Yalta et Alushta. Pallas, Marschall a Bieberstein”.

Лектотип: „Table 1, D. Don in Lambert, 1824” [L. Orlova, K. Christensen, 2002, Nord. J. Bot. **22**, 2: 171–175].

Синтип: „*Pinus laricio*. Ex Tauria meridionalis, a. 1804 [M. Bieberstein]” (*LE*, s. n.).

Примітка. Л.В. Орлова і К.І. Хрістенсен (2002) за лектотип виду обрали малюнок з протологу виду, який міститься в монографії Ламберта, оскільки два типових зразки (синтипи), один з яких зберігається в гербарії *LE*, а інший – в гербарії *K*, не мають шишок. Синтип, що зберігається в гербарії *LE* змонтований на одному гербарному аркуші з іншим, не типовим зразком *P. pallasiana*, зібраним із Кавказу („Ex Iberia. a. 1817 [s. n.], Comm. Fischer”) (Орлова, Бялт, 2002).

4. *Pinus rostellata* Kondr. 1960, Дикорост. хв. Укр.: 85; E. Бобр. 1974, Фл. европ. ч. СССР, 1: 110, pro syn. *P. sosnowskyi* Nakai.

За протологом: „Кримська обл., гірська частина: західні схили гори Роман-Кош (Кондратюк!!); Гурзуфське сідло, верхня межа лісу (Кондратюк!!); верхня гірська дорога навпроти м. Ялти (Кондратюк!!)”.

Лектотип, ізолектотип: „Крым, Гурзуфское седло, на границе с яйлой. 8.VI. 1955. Е. Кондратюк” (*KW* – lectotypus № 033299; isolectotypus – № 033300) [M. Shevera, M. Fedoronchuk, hoc. loco; L. Krytzka, M. Shevera, 18.10. 2001, in herb.).

5. *Pinus stankewiczii* (Sukacz.) Fomin, 1914, Вестн. Тифл. ботан. сада, 34: 21; Ком. 1934, Фл. СССР, 1: 172; E. Бобр. 1974, Фл. европ. ч. СССР, 1: 110. – *P. pithyusa* Steven var. *stankewiczii* Sukacz. 1906, Тр. Петерб. об-ва естествоисп. 35, 3: 37; Mosyakin, Fedoronchuk, 1999, Vasc. Pl. Ukr.: 12.

За протологом: „in declivibus siccis montium super pag. Novii Swet prope Sudak”.

Лектотип: „Крым. склоны к морю над Новым Светом близ Судака, XII.1905. Н. Станкевич” (*LE*, s. n.) [M. Shevera, M. Fedoronchuk, hoc loco].

6. *Pinus zerovii* Kondr. 1960, Дикорост. хв. Укр.: 77; Е. Бобр. 1974, Фл. европ. ч. СССР, 1: 110, pro syn. *P. sosnowskyi*; Mosyakin, Fedoronchuk, 1999, Vasc. Pl. Ukr.: 12, pro syn. *P. sosnowskyi* Nakai.

За протологом: „Кримська обл.: гірська частина Криму, біля г. Чорної; в Центральній улоговині державного заповідника, біля Гурзуфського сідла (Зеров!, Кондратюк!!)”.

Лектотип, ізолектотип: „Крым, окр. центр. котловины пр. б. р. Альмы, склоны южн. экспоз., глинистые сланцы. 5.VI. 1955. Е. Кондратюк” (*KW* – lectotypus № 033302; isolectotypus – № 033301) [M. Shevera, M. Fedoronchuk, hoc loco; M. Fedoronchuk, M. Shevera, in herb, 10.X. 2001].

Примітка. У Гербарії *KW* зберігаються ще три автентичних зразки ("Specimina authentica"), на двох з яких з етикетками: „Крым, р-н Центральной котловины госзаповедника 5.VI. 1955. Leg. Д. Зеров. Det. Е. Кондратюк” (*KW*, № 033305, 033304) є нотатки Л. Орлової („Syntypus. 5.XII. 2008”).

Невалідно опубліковані таксони.

1. *Juniperus depressa* Steven, 1857, Bull. Soc. Nat. Moscou, 30, 2: 398, non Raf. 1818, et non Raf. ex McMurtrie, 1819; Е. Бобр. 1974, Фл. европ. ч. СССР, 1: 114, pro syn. *J. pygmaea* K. Koch, 1849; Farjon, 2005, Monograph *Cupressaceae* and *Sciadopitis*: 267, pro syn. *J. communis* L.

За протологом: „1331. *Juniperus depressa* ... *J. communis* Fl. t. c. II. n. 1958 quoad plantarum tauricam. In sacumine m. Tschatyrdagh nec alibi visa”.

Лектотип: „Tauria 1813, Steven” (*H*, № 1505535).

Синтип: „Steven, 1857. *J. depressa* m. Taur[ia]. Tschatyrdagy (*Juniperus communis* Fl. t. c.) ...” (*LE*, s. n.).

Примітка. Виділений лектотип невалідно опублікованого виду зберігається в Гербарії *H*. В Гербарії *LE* є синтип із критичною нотаткою: „Turpus vel Isotypus. 1964. Т. Леонова”.

2. *Juniperus klokovii* Kondr. 1960, Дикорост. хв. Укр.: 110, nom. inval.; Е. Бобр. 1974, Фл. европ. ч. СССР, 1: 114, pro syn. *J. pygmaea* K. Koch, 1849; Mosyakin, Fedoronchuk, 1999, Vasc. Pl. Ukr.: 9, pro syn. *J. hemisphaerica* C. Presl.

За протологом: „г. Ай-Петрі, в районі метеорологічної станції, велика куртина (Кондр.!!)”.

Лектотип „Крым, вершина г. Ай-Петри. 6.IV. 1955. Е. Кондратюк” (*KW*, № 021401)

[M. Shevera, M. Fedoronchuk, hoc loco; M. Fedoronchuk, M. Shevera, O. Tsarenko, in herb, 2001]; specimina authentica: №№ 021403, 021402.

Примітка. У Гербарії *KW* зберігаються ще два автентичні зразки (синтипи) невалідного виду, зібрані автором „14.VI. 1955” (№ 021403, L. Orlova, 5.XII.2008) та „5.X. 1955” (№ 021402, L. Orlova, 5.XII. 2008).

Крім вище наведених невалідно опублікованих видів в літературі згадуються назви ще ряду таксонів, які наводяться як неправильно визначені види або синоніми і типіфікації не підлягають:

P. laricio M. Bieb., non Poir. (in Lamarck, 1804, Encycl. 5: 339) (= *Pinus pallasiana* D. Don);

P. laricio Steven, non Poir. (in Lamarck, 1804, Encycl. 5: 339) (= *Pinus pallasiana* D. Don);

P. taurica Hort. ex Loud. [*Pinus laricio* Poir. var. *taurica* Loud., 1838, Arbor. Frut. Brit. 4: 2202, nom. inval. (= *Pinus pallasiana* D. Don).

Примітка. Назва таксону незаконна, оскільки не була прийнята Лоудоном при першому обнародуванні і сам автор розглядав цей таксон як синонім *Pinus pallasiana* (стаття 34. 1а Міжнародного Кодексу Ботанічної Номенклатури). В гербарії *H* під № 1002533 зберігається зразок під назвою *Pinus laricio* Poir. var. *taurica* Loud., зібраний Х. Стевенем із околиць с. Нікіта (Крим), який належить до *Pinus pallasiana* D. Don.

Список літератури:

1. Орлова Л.В. Систематический обзор дикорастущих и некоторых интродуцированных видов рода *Pinus* L. (*Pinaceae*) флоры России // Новости сист. высш. раст. – СПб.: из-во СПб гос. хим.-фарм. акад., 2001. – 33. – С. 7–40.
2. Орлова Л.В., Бялт В.В. Типовые образцы некоторых таксонов семейства *Pinaceae* Spreng. ex F. Rudolphi, хранящиеся в гербарии Ботанического института им. В.Л. Комарова (LE) // Новости сист. высш. раст. – 2008, 40: 245 – 284.
3. Christensen K.I. Taxonomic revision of the *Pinus mugo* complex and *P. x rhaetica* (*P. mugo x sylvestris*) (*Pinaceae*) // Nord. J. Bot. 7(4): P. 383-408.
4. Orlova L.V., Christensen K.I. Typification of *Pinus pallasiana*, *P. salzmannii*, and *P. pityusa* (*Pinaceae*) // Nordic Journ. Bot. – 2003. – 22. – 171–175.

Автори щиро вдячні канд. біол. наук Л.В. Орловій (Ботанічний інститут ім. В.Л. Комарова РАН, м. Санкт-Петербург, Росія) та канд. біол. наук О.М. Сенникову (Хельсінський університет, Фінляндія) за допомогу та надані відомості про типові зразки деяких видів родин *Cupressaceae* Bartl. та *Pinaceae* Lindl., що зберігаються в гербаріях *LE*, *H*. та літературу.

THE TYPIFICATION OF THE SPECIES OF FAMILIES *CUPRESSACEAE* BARTL. AND *PINACEA* LINDL. DESCRIBED FROM UKRAINE SHEVERA M.V., FEDORONCHUK M.M.

The results of typification of species of the families *Cupressaceae* Bartl. (3) and *Pinaceae* Lindl. (6) described from Ukraine are presented. The following data are provided: original nomenclatural citation, synonyms, category of type (holotype, isotype, lectotype, isolectotype, syntype, neotype, isoneotype), author/authors which designed of the type material, original herbarium label, herbarium at which the specimen is deposited, and critical notes.

Key words: taxonomy, type specimen, basionim, holotype, isotype, leototype, syntype, neotype, Cupressaceae, Pinaceae, Ukraine.

Одержано редколегією 20.11. 2011